

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερύεται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Η Κοινότης του Αγίου Πνεύματος Σερρών επι Τουρκοκρατίας (Ιστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικός βίος-Γλωσσικά και Ιστορικά Έγγραφα)

Δέσποινα Γιαράλη-Παπαδοπούλου

doi: [10.12681/makedonika.1033](https://doi.org/10.12681/makedonika.1033)

Copyright © 2015, Δέσποινα Γιαράλη-Παπαδοπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γιαράλη-Παπαδοπούλου Δ. (1972). Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Η Κοινότης του Αγίου Πνεύματος Σερρών επι Τουρκοκρατίας (Ιστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικός βίος-Γλωσσικά και Ιστορικά Έγγραφα). *Μακεδονικά*, 12, 538-540. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1033>

τὴν ἐποχὴν Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ¹. Εἰς ταῦτα δεόν νὰ προστεθῆ 1) καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Γρ. Παπαμιχαήλ συγγραφέν, ἀλλὰ μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ ἴδιου, ἄρθρον²: Ἡ ἀνθελληνικὴ μονορροδοξία τῶν Ρώσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ Μαξίμος ὁ Γραικός (Ὁμιλία ρηθεῖσα ἐν τῇ Αἰθουσῇ τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὴν ἑκτακτον αὐτῆς συνεδρίαν τῆς 10 Μαΐου 1947), «Ἐκκλησία» (Ἀθηνῶν), τ. ΚΔ' (1947) σ. 230-232, 243-246, 264-266, 293-295 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθῆναι (τύποις «Φοῖνικος») 1947, σ. 31. 2) Ι. Ὁρ. Καλογήρου, Περί τὴν ὑπὸ τοῦ Bernhar Schultze, S. J., κριτικὴν ἐξέτασιν Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ὡς Θεολόγου (Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς ἐκδομένη ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τόμος ἐνδέκατος, σ. 213-265), Θεσσαλονίκη 1966. 3) Π. Κανελόπουλος, Ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, μέρος δευτέρον, τεύχος α', Ἀθῆναι 1968 (περὶ Μαξίμου σ. 90-131). 4) Κ. Κ. Παπουλίδης, Δύο χειρόγραφα Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» (Κωνσταντινουπόλεως), 31.5.1961. 5) Κ. Κ. Παπουλίδης, Ἄγνωστα ἔργα Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» (Θεσσαλονίκης), τ. 69 (1966), σ. 255-259.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Α. Ι. Ivanov ἀναφέρει εἰς τὴν βιβλιογραφίαν καὶ λήμματα ἐξ ἔγκυκλοπαιδείων μὴ ἑλληνικῶν³, ἄς μοι ἐπιτραπῆ νὰ συμπληρώσω καὶ τὰ σχετικὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας τῆς πρὸ τοῦ 1969 (χρονολογίας τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ Α. Ι. Ivanov): 6) Ἀνωμόμου, Μαξίμος ὁ Γραικός, Γενικὴ Παγκόσμιος Ἐγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς» (Ἀθῆναι), τ. 9 (1963), σ. 750. 7) Ἀνωμόμου, Μαξίμος ὁ Ἁγιορείτης, Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἡλίου» (Ἀθῆναι), τ. 12 (ἄ.έ.), σ. 967. 8) Ν. Α. Βέη, Μαξίμος ὁ Ἁγιορείτης, Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη (Ἀθῆναι), τ. 9 (1930), σ. 134. 9) Σ. Ι. Βουτυρά, Μαξίμος ὁ Ἁγιορείτης, Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, τ. 4, Κωνσταντινούπολις 1881, σ. 498-499. 10) Γρ. Παπαμιχαήλ, Μαξίμος ὁ Ἑλλην, Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ, ἔκδ. δευτέρα (Ἀθῆναι), τ. 16 (ἄ.έ.), σ. 651 καὶ 11) Βλ. Ι. Φεϊδά, Μαξίμος ὁ Γραικός, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια» (Ἀθῆναι), τ. 8 (1966), σ. 627-632.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΑΙΔΗΣ

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Ἡ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Σερρῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας (Ἱστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικὸς βίος-Γλωσσικά καὶ Ἱστορικὰ Ἐγγραφα), Θεσσαλονίκη 1971, 8ο, σελ. 159 καὶ 12 πίνακες ἐκτὸς κειμένου.

Πολλοὶ καὶ διάφοροι εἶναι οἱ λόγοι ποῦ ὀδηγοῦν τὸν ἐρευνητὴ πρὸς μὴ ἢ πρὸς ἄλλη κατεύθυνση ἐρευνας. Τοῦ κ. Δ. Σαμσάρη οἱ λόγοι ἦταν δύο: ἡ ἀνακάλυψις ἀπὸ τῆ μὴ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1967 σημαντικοῦ προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ στὴν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῆς Περιοχῆς Σερρῶν, κὶ ἡ ἀνεύρεσις σπουδαίων ἀνεκδότων κωδικῶν τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ στάθηκαν, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς βεβαιώνει,

1. Δέον νὰ σημειωθῆ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ θέματος, ὅτι ὁ Α. Ι. Ivanov παραλείπει εἰσεῖτι καὶ τὸν Κ. Σάθαν (Νεοελληνικὴ Φιλολογία..., Ἀθῆναι 1868, πρβλ. περὶ Μαξίμου σ. 124-126).

2. Καὶ τοῦτον, διότι, ἐνῶ ἡ ἀναφερομένη μονογραφία τοῦ Γρ. Παπαμιχαήλ φέρει ἔτος ἐκδόσεως τὸ 1950, ἐν τούτοις αὐτὴ συντάγη καὶ ἐξετυπώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὅτε ἡ Ἑλλάς ἐτέλει ὑπὸ ξενικὴν κατοχὴν. Πρβλ. καὶ αὐτόθι σ. 6-7.

3. Πρβλ. σ. 234 ὑπ' ἄριθμ. 39 καὶ 44 λήμματα ἐκ τοῦ Dictionnaire de Théologie Catholique καὶ τῆς Enciclopedia Italiana ἀντιστοιχῶς.

αυτά τὰ δύο συμβάντα τὰ κίνητρα, γιὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἔρευνα τῆς τόσο παραμελημένης ἱστορικῆς Κοινότητος.

Τῆ μελέτῃ προλογίζει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς δίνοντας σὲ πολλὴ γενικὴς γραμμὲς καὶ τὸ διάγραμμα τῆς. Ἀκολουθεῖ «Εἰσαγωγικὸν μέρος» τοῦ ὁποίου τὰ κεφ. Α' (σ. 11-14) καὶ Β' (σ. 14-17) ἀναφέρονται ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς Κοινότητος καὶ οἱ διάφορες ὀνομασίες τῆς σὲ προηγουμένως ἱστορικὴς ἐποχῆς. Στὸ Γ' κεφ. τῆς εἰσαγωγῆς (σ. 17-22) ὁ κ. Σαμάρης προβαίνει, καθὼς λέγει, σὲ σύντομη «ἀπεικόνισιν» (γιατὶ λείπουν οἱ θετικὲς ἱστορικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς πληροφορίες) τῆς ἱστορίας τῆς Κοινότητος, παρόλως ὅμως τὶς σωστὲς προσπάθειες τοῦ συγγραφέα δὲν μᾶς γίνονται τελικὰ σαφῆ οὔτε ἡ ἱστορικὴ καταγωγὴ τῆς οὔτε καὶ αὐτὴ ἢ προέλευση τῆς ὀνομασίας τῆς διὰ μέσου τῶν αἰῶνων.

Ἡ κυρίως μελέτῃ ἀρχίζει ἀμέσως ἔπειτα, διαιρεμένη σὲ Α' μέρος (σ. 22-73) καὶ Β' μέρος (σ. 75-107).

Τὸ Α' μέρος τῆς κυρίως μελέτης, χωρισμένο σὲ ἑννέα κατατοπιστικὰ κεφάλαια, περιλαμβάνει γενικὰ τὸν πολιτικὸν, κοινωνικὸν, θρησκευτικὸν, οἰκονομικὸν καὶ πνευματικὸν βίον τῆς Κοινότητος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν τουρκικὴν κατάκτηση θέτοντας ὡς χρονικὸ ὄριο τὴν ἄλωση τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν (1371), συνεχίζει μὲ τὴν διοικητικὴν καὶ δημογραφικὴν κατάστασι ἐπὶ τουρκοκρατίας, γιὰ νὰ σταθῇ λίγο περισσότερο στὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκησι. Στὸ τελευταῖο αὐτὸ κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἀντλώντας ἀπὸ διάφορες ἀνεκδότους ἱστορικὲς πηγὰς, ποὺ διασώθηκαν στὸ χωριό, καὶ ἀπὸ πληροφορίες (κυρίως γιὰ τὴν τελευταία δεκαετία τῆς τουρκοκρατίας) ἡλικιωμένων κατοίκων του, περιγράφει μὲ σαφήνεια ὅλα ὅσα ἀφοροῦν στὸ μηχανισμό τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὅπως τὸ σκοπὸ τῆς ὑπάρξεως τῆς κοινότητος, τὶς συνελύσεις τῶν μελῶν τῆς, τὰ διοικητικὰ ὄργανα (προεστοί, πρόκριτοι, μουχτάρη, πρωτόγερος, ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίτροποι) καὶ τὶς ὑποχρεώσεις του ἀπέναντι στὸν κατακτητὴ καὶ στοὺς ὑποδοῦλους.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ Δ' κεφ. «Γεωργικὸς βίος τῶν κατοίκων» (σ. 39-43), στὸ ὁποῖο σὲ τέσσερες παραγράφους ὁ συγγρ. περιγράφει τὶς μικρὲς καλλιέργειες, δίνοντας τὴν πρέπουσα σημασία στὴ βιβακοκαλλιέργεια, τὴ σπουδαιότερη πλουτοφόρο πηγὴ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Ἀναφέρει ἐπίσης τὴν ἐλάχιστη κτηνοτροφικὴ ἐνασχόληση τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ.

Τὰ περὶ φορολογίας κεφ. Ε' καὶ ΣΤ' (σ. 44-52) διαιρεμένα ἀπ' τὸ συγγρ. σὲ κατηγορίες, ὅπως τακτικοὶ-ἐκτακτοὶ φόροι, τοπικὰ δασίματα στὸν ἀγὰ (ἀγαλίκια, μαγιστραμλίκια, μαξισία), δαπάνες φιλοξενίας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ πολλὰ ἄλλα ἐξόδα τῆς Κοινότητος γιὰ τὸ μῆν, μαρτυροῦν πόσο δύσκολὴ εἶχε γίνῃ ἡ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας (19ο καὶ ἀρχὲς 20οῦ) ὡς τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Μὲ ὥραϊον τρόπο παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν κ. Σαμάρη καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασι τῆς Κοινότητος στοὺς ἴδιους αἰῶνες (σ. 53-57). Παραθέτει ὁ συγγρ. πίνακες μὲ ἐτήσιους προϋπολογισμοὺς, ἔσοδα-ἐξόδα τῆς Κοινότητος καὶ πολλὰ σωστὰ συγκρίνει τὴν ἀγοραστικὴν ἀξία τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς, γροσίων καὶ παρᾶδων, μὲ τὴν διατίμησι διαφόρων προϊόντων καὶ εἰδῶν διατροφῆς. Ἐπίσης ὥραϊα ἐξιστορεῖ ὁ συγγρ. (σ. 58-67) τὴν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ ἀνέπτυξε λαμπρὴ δράσι στοὺς ἐξεταζόμενους αἰῶνες μὲ τὴν συντεχνία τῶν γεωργῶν, τὰ φιλοπρόδοα σωματεῖα «Φιλοκαλία» καὶ «Συνδρομῆ» καὶ τὸ σχολεῖον του, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀρρεναγωγεῖον καὶ παρθεναγωγεῖον.

Τὸ ὑποκεφάλαιον 2, «Ἐπανάστασις 1821» (σ. 67-70) τοῦ Θ' κεφ. «Ἡ Κοινότης εἰς τοὺς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνισμοῦ» μᾶς φαίνεται κάπως ἀοριστολογικὸ-ὑποθετικὸν, γιὰτὶ ὁ συγγρ., χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ ἀδιάσειστα ἱστορικὰ ντοκουμέντα, προσπαθεῖ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, θὰ λέγαμε, νὰ προβῇ σὲ ἱστορικὲς διαπιστώσεις. Ἐπειδὴ δηλ. ὁ Ν. Κασομούλης στὰ «Ἐνθυμημάτων» του (τ. 1, σ. 136) λέγει ὅτι «...οἱ χωριάται τῶν Σερρῶν ἦσαν προδιατεθειμένοι...», ὁ κ. Σαμάρης γράφει μὲ τὴν σειράν του, ὅτι: «Καὶ εἰς τοὺς «χω-

ρίατας» αυτούς θά πρέπει νά συγκαταλέξωμεν ώς πρώτους και καλλιτέρους τούς κατοίκους του υπό μελέτην χωριού.» και «δέν θά είμεθα μακράν τής πραγματικότητος, ε ά ν μεταξύ τών στρατολογηθέντων Δοβιστινών και Σερραίων... άναζητήσωμεν και νέους ενθέρμους έκ τής Κοινότητος του 'Αγίου Πνεύματος».

Μέ την πληροφορία τής άπελευθερώσεως τής Κοινότητος (29 'Ιουνίου 1913) τελειώνεται τό Α' μέρος τής μελέτης.

Τό Β' μέρος τής μελέτης παρουσιάζει μεγαλύτερη ποικιλία σέ ύλη. Στην άρχή ό συγγρ. δίνει πληροφορίες γιά τέσσερα — άπό τά σημαντικότερα προφανώς — πρόσωπα του χωριού, τούς Χατζή 'Αντώνη Δημητρίου που διετέλεσε προεστός τής Κοινότητος άπ' τό 1790 ώς τό 1813, Θωμά Παπαοικονόμου, άρχιμανδρίτη (1915) και πράκτορα του «έν Σέρραις 'Ελληνικού Προξενείου» κατά τόν Μακεδονικό άγώνα, Δημήτριο Παπαζαχαρίου, δάσκαλο και συγγραφέα μέ δράση στη Μ. 'Ασία και την πατρίδα του, και 'Ιωάννη Τέγου, δάσκαλο, που άσχολήθηκε όμοις μέ τό εμπόριο.

Τό κεφ. Β' (σ. 79-94) περιλαμβάνει τά ιστορικά μνημεία τής έξεταζόμενης εποχής στην περιοχή, που δέν είναι άλλα άπ' τό ναό τής 'Αγίας Παρασκευής (έτος ίδρύσεως 1805), τό ναό τών 'Αγίων Κων/νου και 'Ελένης (1872), τό έξωκκλήσι του Προφήτου 'Ηλιού (1911) και τή Μονή του 'Αγίου Πνεύματος ή όπως άλλιώς λέγεται 'Αγίας Τριάδος (1857). 'Η περιγραφή τών ιστορικών αυτών μνημείων περιέχει, χωριστά γιά τό καθένα, τό ιστορικό τής ίδρύσεώς του (σώζονται μέχρι σήμερα οί επιγραφές μέ τούς κτίτορες ή δωρητές), την άρχιτεκτονική του, τίς τοιχογραφίες του, τίς φορητές εικόνες του (μέ άκριβείς περιγραφές τών), τά άφιερώματα και επί πλέον γιά τή Μονή του 'Αγ. Πνεύματος ένα πίνακα τής οικονομικής καταστάσεώς της τών ετών 1891-1912.

Στό Γ' κεφ. (σ. 95-97) γίνεται μνεία τριών «Παλαιοχωρίων» τής περιοχής του 'Αγίου Πνεύματος (Ζελί, Ράχοβα και Δράνοβα), που έχουν πιά διαλυθή. Στό Δ' τέλος κεφ. «Γλωσσικά: Τοπωνύμια» (σ. 98-108), άπό τά γλωσσικά μνημεία τής Κοινότητος δίνει ό συγγρ. σέ άλφαβητική σειρά κατάλογο τών τοπωνυμίων.

Τό μεγαλύτερο όμοις ενδιαφέρον, κατά τή γνώμη μας, παρουσιάζει τό «Παράρτημα» (σ. 109-154) μέ τό κοινοτικό κατάστιχο και τά άνέκδοτα δικαιοπρακτικά και λοιπά έγγραφα. Τό κοινοτικό κατάστιχο (σ. 111-128) είναι τών ετών 1807-1813 και σέ 28 σελίδες, άριθμημένες άπό τό συγγρ. περιέχει καταστρώσεις ίσολογισμών τής Κοινότητος, καταγραφές κοινοτικών χρεών και εισπράξεων και οικονομικούς άπολογισμούς του προεστότος Χ' 'Αντ. Δημητρίου. Τά υπόλοιπα άνέκδοτα έγγραφα, 9 τών άριθμό, είναι τρία πωλητήρια τών ετών 1865-1880 και 1891, ένα έξοφλητικό του έτους 1880, ένα συμφωνητικό του 1888, ένα πιστοποιητικό του «έν Σέρραις 'Ελληνικού Προξενείου» και έπιστολές τών ετών 1870, 1883 και 1904 έως 1912.

'Η μελέτη κλείνει μέ την παράθεση τής πλούσιας βιβλιογραφίας (σ. 137-142), που χρησιμοποιεί ό συγγρ. στις παραπομπές, εύρετηρίου (σ. 143-154), περιχομένου και 12 πινάκων, έκτός κειμένου, μέ φωτογραφίες, τοπωνυμικό χάρτη, τοπογραφικό σκαρίφημα και φωτοτυπίες μερικών άπό τά ως τώρα άνέκδοτα έγγραφα.

Τελειώνοντας την παρουσίαση του έργου του κ. Σαμσάρη πιστεύουμε ότι ό συγγρ. πέτυχε βασικά τό σκοπό του, παρόλο που, όπως κι ό ίδιος όμολογεί, λείπουν οί έπαρκείς ιστορικές και άρχαιολογικές μαρτυρίες, και έλπίζουμε ότι τό έργο του θά άποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση γιά μία πιο έπισταμένη έρευνα και μελέτη τής ιστορίας και άλλων κοινότητων τής Μακεδονίας.